

Arne Ivarsson

Hänt i Holaveden

Hösten 2009 avslutade jag mitt skrivande om Stavabygden – gränsbygden. Det omfattar 26 byar med människor, händelser, vägar, odling och bebyggelsehistoria under 400 år. Biblioteket i Ödeshög har nu lagt ut detta på nätet. Det finns också för utlåning att läsa för den som inte har dator.

Det var mina ögon som satte stopp för skrivandet då. Att läsa arkivhandlingar kräver pigga ögon. Mina ögon orkade inte längre. Jag var tvungen att sätta punkt. Men i begränsad omfattning kan jag ändå fortsätta med skrivandet.

I mitt källmaterial i datorn, har jag mycket som jag kan fortsätta att arbeta med. Många människoöden finns lagrade i min dator. Jag vill gärna berätta mera om människor och händelser som jag förut bara nämnt i korthet. Hur många berättelser det blir, det får vi se.

Dessa människoöden och händelser är både från äldre och nyare tid.

I mer än 40 år har jag samlat på uppgifter från gamla tider. Det har varit om händelser, om gammal folktro, om troll och spöken, men framför allt har jag velat berätta om människoöden.

Hör gärna av dig och lämna synpunkter på mina berättelser.

Jönköping i juni 2011

Arne Ivarsson
Kungsgatan 13,
553 31 Jönköping,
Tel 036/71 32 33
(arnei-1@hotmail.com)

Erik Björnsson

Ett levnadsöde

Stölder av boskap förekom då och då i gamla tider. Det skedde vanligen under sommarnätterna. Kor och hästar gick ute på sina betesmarker. Människorna låg och sov i sina gårdar, trötta efter dagens hårda arbete. För boskapstjuvar var det lätt att i skydd av mörkret ta ett djur och komma undan. Det var långt mellan gårdar och människor. Vägar fanns inte. Det fanns bara gångstigar.

Många boskapsstölder blev förmodligen aldrig uppklarade. Kor, hästar och oxar bara försvann. Inga spår fanns att följa. I domböckerna finns ibland lite anteckningar om försvunnen boskap.

Den 7 juni 1664 förekom vid tinget i Heda ett mål som rörde stölder av kreatur. Tjuven var en man från Bobergs härad som hette Måns Haraldsson.

Bland dem som blivit av med kreatur då fanns gästgivaren Joen i Holkaberg. Han hade blivit av med två oxar som var släppta på bete i Holkaberg. Måns skyllde ifrån sig på sina söner, Harald och Palle.

De var nu på flykt undan lagen och kunde finnas i lag med andra *skogstjuvar i Stoerydsskogen vid Motala*. Så uppgav deras fader, Måns Haraldsson. Hur målet slutade vet jag inte.

I äldre domböcker skymtar då och då uppgifter om personer som blivit dömda fredlösa. De försvann in i de djupa skogarna och var borta.

En av de boskapstjuvar som härjat i våra trakter hette Erik Björnsson. Hans stölder utfördes 1690-91.

Erik Björnsson var son till Björn i Kopparp och hans hustru. Vi vet inte namnet på henne, men hon var dotter till ryttaren Lasse Toresson i Kopparp, dråparen från julkalaset i Stava 1622. Om detta julkalas har jag berättat särskilt. Lasse Toresson var således Eriks morfar.

Erik föddes troligen på 1650-talet och växte upp i Kopparp, kanske någon tid i Tuna i Stora Åby. Hans fader Björn dog i Kopparp 1665. Erik hade en äldre syster som hette Anna och var gift med Mårten Larsson. De brukade under någon tid gården i Kopparp.

Erik hade under sin ungdomstid drängplatser på olika håll i bygden. År 1678 var han i Narbäck. Där fanns också en piga som hette Karin Svensdotter och var från Stava. Detta ledde till kärleksmöten mellan dem och Karin blev med barn.

Domboken berättar följande om detta:

Vid tinget i Gränna den 23 september 1678 anklagades drängen Erik Björnsson i Narbäck för att han mökränkt Karin Svensdotter i Narbäck. Hon var

född av ärliga föräldrar och laggillt säng. Konan erkände frivilligt att hon haft lägerskap med drängen i snart ett halvt års tid. Hon hade fött barn i maj 1678. Hennes målsman var Håkan Svensson i Stava. Drängen nekade först att gifta sig med henne.

Han övertalades så att han frivilligt med handsträckning till henne och hennes målsman sade sig vilja gifta sig med henne om hans morbroder Tore Larsson i Kulhult medgav detta.

Tore var då hans förmyndare eftersom Eriks far var död. Tydligt gav Tore sitt medgivande till detta.

Erik och Karin bosatte sig först i Gräsberg och sedan i Tuna i Stora Åby socken. Möjligen hade hans föräldrar tidigare bott i Tuna någon tid.

Det är sedan tyst i källorna om Erik och hans hustru Karin. Kanske var allting bra. Inte förrän år 1690 kommer det lite uppgifter om Erik. Det är i domboken. Detta var innan kyrkoböcker började föras.

Vid vintertinget i Åby den 13 februari 1690 anklagades Måns Larsson i Kopparp av Håkan Persson i Tuna för att han köpt ett sto av Erik Björnsson i Tuna. Detta sto tillhörde egentligen Håkan Persson efter någon värdering som rörde husröta.

Måns i Kopparp svarade att detta sto hade pantsatts till Måns Larssons söner, Jöns och Måns, långt innan Håkan kom till Tuna. Erik Björnsson hävdade att han inte visste att stoet hade blivit värderat med husrötan. Hur det sedan gick med denna häst, det vet jag inte. Rättens beslut i detta mål har jag inte hittat. Men uppgifterna i detta mål visar att Erik Björnsson bedrev affärer med kreatur. Detta kan ses som en bakgrund till vad som sedan följde, ett par år senare.

Vid vintertinget den 27 januari 1692 ställdes *tjuven Erik Björnsson* inför rätten. Han hade en tid suttit i Vadstena slottsfängelse, misstänkt för stölder, både i Lysings härad och i Småland. Inte mindre än 27 målsägare anmälde sig och Erik Björnsson erkände i de flesta fallen.

Stölderna rörde sig mest om kreatur som tagits direkt ute i markerna och sedan sålts vidare, eller i några fall slaktats. Stölderna hade ägt rum i Gränna stad och socken samt i Adelövs, Ödeshögs och Stora Åby socknar.

Vid tinget den 17 januari 1692 i Åby åtalade länsmannen Harald Arvidsson *tjuven Erik Björnsson*. Denne hade förts till tinget från Vadstena slottsfängelse. Han var misstänkt för tjuvnad såväl här i häradet som i Småland, enligt följande (det mesta är direkta citat ur domboken, med kursiv stil):

1) inkom fältväbeln Sven Jakobsson Trana från Långliden i Gränna socken och klagade över att Erik från honom för ungefär 2½ år sedan stulit en kviga, tre år gammal, samt en häst vid sistlidna Bartholomeitid(augusti), vilken han köpt av en granne Johan Berg för sju daler silvermynt. Tjuven Erik tillstod

- sig ha stulit kvigan och sålt den till sin husbonde, rusthållaren Hans Esbjörnsson i Råby för 10 daler kopparmynt, men nekade helt till hästen.
- 2) Bonden Lars Månsson i Vendelstorp påstod att Erik från honom sistlidne sommar mellan pingst och midsommar stulit en nytämjd svart stut, ungefär fem år gammal. Erik Björnsson bekände att han stulit den. Han sålde den sedan till sin styvfader, Per Jonsson på Gräsbergs ägor, för 10 daler kopparmynt. Per Jonsson tillfrågades om han inte borde misstänkt att stuten var stulen. Per nekade till detta och sade att han sålt stuten till Per i Fagerhult för sex daler kopparmynt samt ett spann råg. Lars Månsson i Vendelstorp hävdade vidare att Erik vid samma tillfälle också från honom stulit en svartjälmet kviga, fyra år gammal, som Erik sedan sålt till Anders i Kulltorp.
 - 3) Tjuven Erik tillstod också att han den tiden stulit en brun ko, som tillhörde hustru Ingiäl i Gränna stad. Denna ko gav sedan Erik till ryttmästaren på Lindekullen som städja för Tuna gård.
 - 4) Lars Persson i Kvarntorp i Gränna socken klagade och sade att Erik från honom 8 dagar före sistlidna Bartholomei stulit en kviga om 2½ år. Erik erkände detta och uppgav att han sedan sålt den till salig Grötters änka i Ödesjö by.
 - 5) Anders Månsson i Folkarp i Adelövs socken hävdade att Erik från honom sistlidna Olofsmässa stulit en stut om tre år. Erik bekände sig ha tagit den och uppgav att den nu är hos Lars i Skog.
 - 6) Så tillstod tjuven på tillfrågan att han för något mer än två år sedan stulit en vit och svartfläckig kviga från torparen Per Jonsson i Getingaryd och att samma kviga nu är skälleko i Tuna.
 - 7) Bonden Bengt Andersson i Ulfsbo och Adelövs socken klagade också och sade att Erik i fjol vid Brittmässa från honom stulit en vitryggig stut om tre år, som Erik bekände sig ha tagit och uppgav att den stuten numera är till forning hos Anders i Gumby.
 - 8) Hustrun Elin Jonsdotter i Graven i Adelövs socken klagade över att Erik från henne stulit en stut och en kviga, bägge rödbrokiga, vartill Erik helt nekade.
 - 9) Soldaten Nils Persson i Uppgränna by uppgav att Erik från honom vid sistlidna Bartholomeitid stulit en svart kviga om fyra år. Erik tillstod sig ha stulit kvigan och slaktat den i skogen. Erik sade sig ha en fjolkalv i Tuna som Nils kan få. Nils sade sig vara nöjd därmed, eftersom tjuven inget annat hade.
 - 10) Tjuven Eriks styvfader, Per Jonsson på Gräsbergs ägor, förmanades allvarligen att bekänna vad han visste om sin styvsöns tjuverier och om han icke varit med honom på något ställe eller kanske rått honom. Per nekar först härtill, men omsider bekänner han sig gråtande att han har bedragit mig därtill. Häradshövdingen uppmanade Per att bekänna, varefter Per bekände sig ha varit med två gånger, i Vendelstorp i höstas där de stal en stut och den tog sedan Lars igen. Sedan tog de tre får hos Sven i Aleryd. Två av dem

sålde de till Per i Fagerhult. Det tredje var en bagge och den slaktade de och tog halvparten vardera. Per nekade till att ha varit med om mera. Men han berättade att under våren i fjol kom Erik hem med en röd och vitstjärnig stut som han sade sig ha köpt av en grännabo. Men Per trodde ändå att den var stulen. Han bad Erik akta sig för sådant. Nils i Östra Haddåsen köpte stuten och sålde den sedan till Jöns i Gyllinge för ½ tunna säd och 1(skålpund?) kött. Sedan om hösten hade Erik en svart och vitfläckig kviga, som han sade sig bekommit av hustru Ingrid i Skog. Denna kviga är nu skälleko i Tuna.

Sedan inkom ock följande häradsbor och klagade över att dessa tjuvar också stulit från dem åtskilliga kreatur, såsom:

- 11) Gamle länsmannen Per Andersson i Bankaby klagade över att Erik Björnsson från honom stulit en tjur om 2½ år, en kviga om 3½ år samt tvenne ungfår, varav det ena var en bagge med hans märke under ena örat inskuret. Tjuven Erik tillstod sig ha stulit tjuren och sålt den till en borgare i Gränna vid namn Nils Schierling för 7½ daler kopparmynt, bekände sig också ha stulit kvigan men att länsman redan fått betalt för denna. Några får vill han inte bekänna.
- 12) Framsades åter tjuven Eriks styvfader, Per Jonsson på Gräsbergs ägor. Han förmanades allvarligt att som rätten noggsamt kan se och pröva det han stulit mera. Omsider svarade han att han för ungefär 15 år sedan ihop med soldaten Håkan i Gåsabol stulit hos salig hustrun Kerstin i Narbäck två stycken barkade hudar och fyra barkade skinn. Därav tog de hälften vardera och sedan när jag var borta kom min bror, Nils Jonsson i Stora Moliden till min hustru och tog hudar och ett skinn. Jag fick en halv tunna korn. Skinnet lät jag göra skor av.
- 13) Per Jonsson bekänner också att han tillika med sin styvson Erik i Tuna i fjol somras stulit en kviga om 3½ år hos Per Gullring i Öna och nu är i Tuna, som Erik också tillstod.
- 14) Per Jonsson sade också att hans styvson Erik i Tuna tillika med Pers son Peter i Fagerhult stulit en sugga i höstas från änkan hustru Elin Jonsdotter i Tingstad. Och de gödde suggan där i torpet och sedan slaktade de den och tog hälften vardera. Fläsket hängde ännu kvar i Fagerhult. Änkan hustru Elin klagade och sade att i fjol bortstals två får för henne. Hon trodde att Per Jonsson och Erik tagit dem. Per nekade helt till detta, men erkände att han från hustru Elin stulit en slipsten.
- 15) Bonden Sven Esbjörnsson i Munkeryd klagade att från honom bortstals en tre år gammal och omärkt stut sistlidna september. Per Jonsson bekände och sade att hans styvson Erik i Tuna stulit den stuten och slaktat den i Fagerhult. Huden var visst ännu kvar där, och som de bekänt för honom fick de halvparten av köttet i Fagerhult. Per Jonsson sade därefter att nu visste han intet mera.

- 16) Länsmannen föreställde Pers son Peter i Fagerhult, ungefär 20 år gammal, vilken på tillfrågan bekände att han varit med Erik i Tuna och stulit suggan från änkan i Tingstad. Han hade givit fyra kannor korn till att göda den med. Bekände också att han hade fläsket kvar i Fagerhult. Rätten uppmanade Peter att bekänna någon mera tjuvnad men Peter sade sig icke veta mera.
- 17) Per Ingiälsson i Fagerhult tillfrågades om han icke varit med och stulit stuten från Sven i Munkeryd, men nekade härtill. Tjuven Erik inkallades för konfrontation med Per, eftersom Erik först icke ville medge att Per visste om stuten. Men omsider medgav han att han berättat för Per och hans hustru att han stulit stuten i Munkeryd. Sedan uppgav Erik att han också berättat för Per i Fagerhult om de två fåren som stals i Aleryd, en bagge från änkan och en fåra från Bengt och sedan det tredje fåret från pigan Ingeborg Hansdotter i Aleryd.
- 18) Lars Jonsson från Jusseryd klagade att denne Erik i Tuna från honom i september stulit en kviga, två år gammal. Tjuven Erik tillstod detta och sade sig ha sålt den till torparen Lars Larsson på Skogs ägor för att denne skulle föda en tjur åt honom över vintern. Torparen Lars Larsson vitsordade uppgifterna.
- 19) Måns Larsson i Kopparp klagade och sade att tjuven Erik för honom förliden sommar i skogen stulit en tjur om 2½ år och en kviga om tre år. Erik bekände sig ha stulit en tjur, som han sedan sålt till Per i Narbäck för fem daler kopparmynt, men nekade helt till kvigan. Per i Narbäck sade att han köpt en stut och en kviga av Erik i Tuna.
- 20) Pigan Ingeborg i Åeryd klagade över att Erik för henne förliden sommar mellan pingst och midsommar stulit en kviga som han sedan sålt till Per i Narbäck. Erik bekände också att hans styvfader, Per Jonsson på Gräsbergs ägor stulit ett Lockakahr från soldaten Per Alegren och sedan sålt det till Fogeryd för sju daler kopparmynt.
- 21) Per Svensson i Narbäck klagade och sade att tjuven Erik Björnsson för honom stulit tre ungnöt, två stutar om två år, en stut om 2½ år samt två baggar. Dessutom hade han stulit tre nöt som ägdes av hans svägerska, änkan hustru Anna i Erstorp. En var en rödryggig stut om fem år och de två andra var kvigor om 2½ år. Erik tillstod tjuvnaden och sade sig ha slaktat de två ungnöten, baggarna sålde han till Per i Vantekullen.
- 22) Änkan, hustru Brita Jonsdotter i Stavreberg beskyllde tjuven Erik för att han från henne sistlidna pingstdag stulit en svartbrun tjur om tre år gammal samt en röd och vit stut om 4½ år. Detta bekände Erik och sade sig ha sålt stuten till Jöns i Gyllinge för sju daler kopparmynt samt kött och en halvspann råg och en halvspann korn. Jöns sålde sedan tjuren till Nils i Östra Haddåsen.
- 23) Daniel Larsson i Ruskilsby klagade också och tjuven Erik erkände att han med Per i Gräsberg vid midsommartiden i fjol stulit från Daniel en

rödhjälmet ko. De slaktade sedan kon och tog hälften var och kanske ligger något kvar i Gräsberg hybbeln. Så bekände också tjuven Erik att han stulit en svarthjälmet tjur om tre år från Daniel Larsson och den sålde han sedan till Jöns i Lakarp för fem daler kopparmynt. Men då var Per inte med honom.

- 24) *Jöns Jonsson i Röjan på Holkabergs ägor klagade att Erik från honom för två år sedan bortstulit en röd kviga. Erik tillstod detta och sade den vara slaktad.*
- 25) *Jöns Månsson i Lakarp beskyllde Erik för att han från honom stulit en rödbrokgig stut på 7:e året. Erik tillstod detta och sade att Hans i Råby fick samma stut och han senare fått bort stuten på lega till Per i Skölleby. Hans i Råby visste inte om att stuten var stulen, säger Erik.*
- 26) *Knut Jönsson i Tuna som förr varit i Vantekullen tillstod på fråga att han varit med tjuven Erik till Lindekullen. De hade då med sig en ko att giva i städja.*
- 27) *Olof Jonsson i Sjögården klagade också och sade att för honom och hans far, Jon i Sjögetorp, för halftridie år sedan bortstals tvenne rödhjälmeta stutar och året före bortstals för Jon i Sjögetorp en röd kviga. Han menade att Erik och Per Jonsson tagit dessa, men Erik och Per nekade helt.*

Rätten frågade om några flera hade klagomål mot dessa tjuvar. Länsman sade stort välkommen till flera som hade mist sina kreatur och egendom, när de nu får höra om dessa tjuvar. Per och Erik förmanades att bekänna någon mera tjuvnad men de nekade alldeles till mera sådant. Rättens bedömning var att alla stölder ännu icke var uppklarade och målet uppsköts till nästa ting.

Vad detta mål fick för avslutning vet jag inte. Jag har inte funnit någon fortsättning av målet. Vi kan förmoda at det blev dödsdomar. Några år därefter kom kyrkoböckerna. Jag har sökt i dessa för Ödeshög, Stora Åby och flera grannförsamlingar men inte funnit namnet Erik Björnsson. Han tycks ha försvunnit. Därför kan vi gissa att han dömts till döden och avrättats.

Vart tog då hans hustru Karin vägen? Jag har en svårläst anteckning om att änkan, hustru Karin från Tuna dog 1735. Det kan vara Karin Svensdotter från Stava som var gift med Erik Björnsson.

Affärer gjordes mestadels med kopparmynt som betalning. De hade ett lägre värde än silvermynt. En daler silvermynt motsvarade tre daler kopparmynt. År 1685 kostade en tunna råg tre daler 16 skillingar silvermynt.

I anteckningarna skymtar att torparen Per Jonsson på Gräsbergs ägor var Eriks styvfader. Eriks förmyndare medan han var omyndig var hans morbroder, Tore Larsson i Kulhult. Per Jonsson kan möjligen vara identisk med den Per Jonsson som tidigare bodde i Gyllinge.

Arne Ivarsson